

3.1. Політика управління необоротними активами підприємства

Підприємство є основою економіки будь-якої держави. Від результатів його діяльності залежить як економічний, так і соціальний розвиток країни. Діяльність будь-якого підприємства можлива лише за умов використання в процесі свого функціонування різних видів економічних ресурсів, зокрема його активів. Активи підприємства в балансі розподіляють, насамперед на дві групи: необоротні та оборотні активи. Розглянемо більш детально економічну категорію «необоротні активи».

В сучасних умовах розвитку економіки важливим фактором успішного функціонування підприємства є його забезпеченість необоротними активами, а також ефективне їх використання. Забезпечення відповідного стану, оновлення та раціональне використання необоротних активів є обов'язковими умовами функціонування підприємств при здійсненні власної діяльності. Необоротні активи у сучасних умовах господарювання відіграють визначальну роль, оскільки вони становлять вагомую частину майна будь-якого підприємства. Вони впливають на вдосконалення засобів праці, визначають потужність виробничого персоналу та сприяють підвищенню технічної оснащеності господарюючого суб'єкта.

Здійснення управління необоротними активами полягає у забезпеченні зростання ефективності їх використання, що можливе внаслідок зменшення потреби у залученому капіталі та раціонального використання власних фінансових ресурсів.

За сучасних умов господарювання при частій зміні законодавства важливим є чітке визначення поняття «необоротні активи» та розуміння елементів, що їх формують.

Відповідно до Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку №1 необоротні активи – всі активи, що не є оборотними. При цьому оборотні активи – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців від дати балансу [3]. Отже, є сенс навести таке визначення необоротних активів – це всі ресурси підприємства, термін використання яких більше року або понад операційний цикл, якщо він більше року.

Необоротні активи представлені в першому розділі активу Балансу підприємства такими елементами:

1. Основні засоби - матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам чи для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). До них належать земельні ділянки; капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом; будівлі, споруди та передавальні пристрої; машини й обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади та інвентар; тварини; багаторічні насадження; інші основні засоби; бібліотечні фонди; малоцінні необоротні матеріальні активи; тимчасові (нетитульні) споруди; природні ресурси; інвентарна тара, інші необоротні матеріальні активи.

2. Нематеріальні активи - це немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований [5]. Дане визначення надто ускладнене і не дає чіткого уявлення про те, що ж таке нематеріальні активи. Отже, більш доцільним є викладення його в такій редакції: нематеріальні активи – це об'єкти інтелектуальної, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані у порядку, встановленому законодавством держави. До нематеріальних активів відносяться: права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими

ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо); права користування майном (право користування земельною ділянкою відповідно до земельного законодавства, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо); права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо); права на об'єкти промислової власності (авторське право, патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці); авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин); інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

3. Незавершені капітальні інвестиції можуть бути двох видів:

- незавершені капітальні інвестиції в необоротні матеріальні активи - капітальні інвестиції у будівництво, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання об'єктів необоротних матеріальних активів, уведення яких в експлуатацію на дату балансу не відбулося, а також авансові платежі для фінансування будівництва;

- незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи - капітальні інвестиції у придбання, створення і модернізацію нематеріальних активів, використання яких за призначенням на дату балансу не відбулося.

4. Інвестиційна нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності [2].

5. Довгострокові біологічні активи – тварини або рослини, які в процесі біологічних перетворень здатні давати сільськогосподарську продукцію

та/або додаткові біологічні активи, приносити в інший спосіб економічні вигоди протягом періоду, що перевищує 12 місяців. До довгострокових біологічних активів відносяться: робоча худоба, продуктивна худоба, багаторічні насадження, інші довгострокові біологічні активи.

6. Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств враховують: фінансові інвестиції в асоційовані підприємства, фінансові інвестиції в дочірні підприємства, фінансові інвестиції у спільну діяльність із створенням юридичної особи (спільного підприємства).

7. Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

8. Відстрочені податкові активи - суми податків на прибуток, що підлягають відшкодуванню у наступних періодах унаслідок: тимчасової податкової різниці, що підлягає вирахуванню; перенесення податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді; перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими скористатися у звітному періоді неможливо [4].

Незважаючи на різноманітність складу операційних необоротних активів, мету фінансового менеджменту можна визначити таким чином - це забезпечення своєчасного відновлення і підвищення ефективності використання необоротних активів. Виходячи з цього, формують політику управління необоротними активами підприємства. Вона являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, полягає у фінансовому забезпеченні своєчасного оновлення основних фондів і ефективного їх використання.

Основні етапи політики управління необоротними активами підприємства полягають у такому:

1. Аналіз операційних необоротних активів підприємства в попередньому періоді. Він проводиться з метою вивчення динаміки

загального обсягу і структури необоротних активів, ступеня їх придатності, інтенсивності оновлення та ефективності використання.

2. Оптимізація загального обсягу і складу необоротних активів підприємства. Розрахунки здійснюються з урахуванням виявлених у процесі аналізу можливих резервів підвищення продуктивного використання необоротних активів у майбутньому періоді.

3. Забезпечення своєчасного оновлення необоротних активів підприємства. При цьому розраховується загальний обсяг активів, що підлягають оновленню в майбутньому періоді, встановлюються основні параметри і вартість оновлення різних груп активів.

4. Забезпечення ефективного використання необоротних активів підприємства. Процедура полягає у розробці системи заходів, спрямованих на підвищення рентабельності і фондівіддачі необоротних активів.

5. Формування принципів і оптимізація структури джерел фінансування необоротних активів. Оновлення і приріст необоротних активів підприємства може фінансуватися за рахунок власних і позикових коштів.

У процесі діяльності підприємства можливе стрибкоподібне збільшення або зменшення як абсолютної величини основних засобів, так і їх частки в загальній сумі активів. Причинами такої зміни можуть бути або придбання підприємством основних фондів з метою створення нових організаційних структур, або переоцінка основних фондів.

Якщо розмір залишкової вартості основних засобів скорочується, це свідчить про процеси реалізації основних засобів підприємства. Подібна ситуація виникає у випадку виведення з експлуатації основних засобів, що не відповідають вимогам виробництва конкурентоспроможної продукції. Необхідно також враховувати, що внаслідок амортизації при побудові системи управління необоротними активами підприємства відбувається скорочення балансової вартості основних виробничих фондів [3].

Ознакою скорочення залишкової вартості основних виробничих фондів підприємства в результаті процесів амортизації є збіг абсолютної величини

зменшення основних засобів підприємства і величини нарахованої за цей період амортизації. Амортизація - це механізм погашення (перенесення на готову продукцію) вартості об'єктів основних виробничих фондів і нематеріальних активів.

Амортизація як економічна категорія відображає фізичний і моральний знос основних фондів і нематеріальних активів. Амортизація пов'язана з відтворювальною діяльністю підприємства: сума амортизації повинна бути достатня для заміни зношених і морально застарілих основних виробничих фондів і нематеріальних активів [2].

Визначення терміну корисного використання основних засобів і нематеріальних активів здійснюється підприємством самостійно при взятті їх до обліку.

Реальні вкладення коштів підприємства в основні виробничі фонди пов'язані з придбанням і реалізацією обладнання, верстатів, механізмів, що призводить до зміни активів підприємства.

Для оцінки ступеня зношення основних фондів підприємства використовується коефіцієнт зносу основних засобів, що розраховується як відношення загальної величини зносу основних засобів підприємства до первісної вартості його основних коштів.

Первісна вартість основних засобів підприємства визначається як сума їх залишкової балансової вартості і загальної величини зносу основних засобів. Аналогічним чином визначається коефіцієнт зносу нематеріальних активів підприємства.

Якщо коефіцієнт зносу основних засобів високий, це свідчить про обмежені технічні можливості підприємства і його низький виробничий потенціал. Тому процес управління необоротними активами повинен бути безпосередньо пов'язаний з технічним переозброєнням підприємства.

Вдосконалення політики управління необоротними активами на підприємстві тісно пов'язане з покращенням політики фінансування та інвестування коштів в необоротні активи. В економічній літературі

отожднюють поняття «фінансування» та «інвестування». Утім, доречно зазначити існування тісного взаємозв'язку процесів фінансування та інвестування, оскільки використанню коштів передують їх наявність. Інвестиції впливають на необхідність, можливість та умови фінансування; їх дохідність є істотним джерелом фінансування та тим самим фактором фінансової рівноваги [1].

Взаємозв'язок між інвестуванням та фінансуванням проявляється і в тому, що один й той же процес може бути як інвестиціями, так і фінансуванням. Інвестиції являють собою потік платежів, який починається з виплат та в подальшому передбачає надходження. Фінансування – потік платежів, який починається з надходжень, за якими йдуть виплати (повернення капіталу). З точки зору банку, кредит – це інвестиції; з точки зору суб'єкта господарювання, кредит – це фінансування. Якщо виходити з того, що фінансування являє собою процес залучення коштів, а інвестиції є процесом використання цих залучених коштів, то можна стверджувати, що між цими поняттями та їхнім проявом існує тісне переплетіння.

Таким чином, фінансування та інвестування – це процеси нарощення капіталу, які зумовлюють послідовне виділення коштів та капіталізацію через перетворення на активи. За сучасних умов господарювання для більшості підприємств і компаній основною проблемою в управлінні необоротними активами є постійна необхідність оновлення об'єктів основних виробничих засобів, що виробили свій ресурс, високі витрати на підтримку працездатності основних засобів.

Політика управління необоротними активами підприємствам - це система дій, заснованих на чітко сформульованих принципах, на базі яких визначаються напрями та обсяги фінансування необоротних активів, формуються необхідні грошові кошти з доступних джерел фінансування за допомогою різних методів та форм фінансування з урахуванням забезпечення оптимальної структури сформованих ресурсів з метою створення умов

ефективного здійснення торговельно-технологічних процесів як у довгостроковому, так і в короткостроковому періодах діяльності.

При управлінні необоротними активами необхідно комплексно оцінювати їх позитивні та негативні сторони.

З метою підвищення ефективності політики управління необоротними активами суб'єктам господарювання доцільно збільшувати ефективність використання необоротних активів, що дасть змогу скоротити потребу в них, а відтак і в обсязі необхідного їх фінансування, а також забезпечити сталість темпів економічного розвитку підприємства за рахунок більш раціонального використання власних фінансових ресурсів.

Підприємствам важливо проаналізувати свою політику щодо управління основними засобами та покращення їх стану, для цього в цілому необхідно забезпечити:

- скорочення простоїв машин і обладнання шляхом передання їх в оренду;
- підвищити приріст основних засобів за рахунок збільшення їх введення і зменшення вибуття;
- прискорення приросту продуктивності праці порівняно зі зростанням її фондоозброєності;
- застосовувати інтенсивну форму оновлення основних засобів підприємства;
- підвищувати фондівдачу основних засобів;
- використовувати у виробництві продукції новітні технології та досягнення науково - технічного прогресу;
- застосовувати більш гнучку амортизаційну політику, тощо.

Фінансування оновлення необоротних активів підприємства здійснюється за такими двома варіантами: використання власного капіталу підприємства; змішане фінансування за рахунок власного і позикового капіталу. При виборі варіантів фінансування необоротних активів підприємства виконується ряд логічних дій, а саме:

- визначається достатність власних фінансових ресурсів для оновлення необоротних активів і забезпечення економічного розвитку підприємства в майбутньому періоді;
- розраховується вартість довгострокового фінансового кредиту в порівнянні з прибутком, що генерується оновлюваними видами необоротних активів;
- вивчається досягнуте співвідношення використання власного і позикового капіталу, що визначає рівень фінансової стійкості підприємства;
- оцінюється доступність довгострокового фінансового кредиту для підприємства.

У процесі фінансування інвестиційної діяльності підприємства використовують різні інструменти довгострокового фінансування: традиційні і нетрадиційні.

До традиційних інструментів довгострокового фінансування належать:

- кредитування - передбачає придбання підприємством устаткування та інших необоротних активів на підставі використання:
  - проектних кредитів. Вони видаються під здійснення конкретних інвестиційних проектів, являють собою найбільш ризиковий вид довгострокового кредитування і видаються під розроблений бізнес-план;
  - іпотечних кредитів. Вони являють собою довгострокові кредити під заставу нерухомості і земельних ділянок;
  - кредитних ліній. Це найбільш гнучкий вид довгострокового кредитування. При цьому використовуються: рамкова кредитна лінія, що відкривається банком підприємству для оплати поставок у рамках одного великого контракту;
  - револьверних кредитних ліній, що використовуються переважно в міжнародній практиці, являють собою ланцюжок продовжуваних в межах установленого терміну кредитних операцій;

- синдикованих кредитів. Ця форма використовується при фінансуванні дуже великих проектів, для яких проводиться спеціальне об'єднання кредитних ресурсів ряду банків, тобто утворюється синдикат.

Довгострокове фінансування необоротних активів підприємства пов'язане з використанням таких нетрадиційних інструментів, як: опціон, заставні операції, лізинг, франчайзинг, процентні свопи [6].

Опціон — це угода, яка надає покупцеві опціону право (але не зобов'язання) на купівлю чи продаж базових фінансових інструментів за фіксованою ціною протягом деякого періоду або на визначену наперед дату в майбутньому в обмін на опціонну премію. Предметом опціонної угоди можуть бути різноманітні фінансові інструменти: валюта, акції, індекси, цінні папери, кредити, ф'ючерсні контракти і т. ін.

Лізинг – це довготермінова оренда (від 6 місяців до кількох років) машин, обладнання, транспортних засобів, виробничих споруд тощо на умовах поворотності, терміновості й платності і на підставі відповідного договору між орендодавцем і орендарем, що передбачає можливість їх наступного викупу орендарем.

Франчайзинг - це така організація бізнесу, за якою компанія (франчайзер) передає певній людині чи компанії (франчайзі) право на продаж продукту і послуг цієї компанії.

Процентні свопи є похідним інструментом ринку депозитних операцій. В основі процентного свопу лежить депозитна операція, тобто залучення або розміщення коштів на міжнародних ринках грошей та капіталу. Це обмін між двома або більшою кількістю сторін процентними платежами або надходженнями.

З проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що управління необоротними активами являє собою систему принципів і методів розробки й реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням активів, їх ефективним використанням в різних видах діяльності підприємства і організацією їх обороту. З цією метою на підприємстві

визначається необхідний рівень інтенсивності оновлення необоротних активів за рахунок продуктивної виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарської діяльності. Тобто передбачається розширення інвестиційної діяльності підприємств, оновлення застарілих машин та обладнання більш якісними і досконаліми, удосконалення існуючої амортизаційної політики, збільшення розмірів валової, товарної продукції, прибутку, зростання рівня рентабельності.

Забезпечення ефективного використання необоротних активів підприємств полягає в розробці системи заходів, спрямованих на підвищення коефіцієнтів рентабельності та виробничої віддачі необоротних активів.

В сучасних умовах розвитку актуальним є переведення господарської діяльності підприємства на шлях розширеного відтворення, тобто переорієнтація його на отримання вагомого відшкодування понесених виробничих витрат.

Література до розділу 3.1:

1. Азаренко І.Н. Вдосконалення політики управління необоротними активами підприємств / І.Н. Азаренко // Економіка України. – 2011. - № 13. – С.65-69.
2. Буряченко Н.З. Бюджетування стану необоротних активів підприємства / Н.З. Буряченко // Фінанси України. – 2012. - № 6. – С.34-41.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 7 лютого 2013 року №73. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Олійник Т.І. Інтенсифікація відтворення основних засобів аграрного виробництва // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – №2(10). – С.61-67
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи" від 02.11. 1999 р. №750/4043. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Полозенко Д. Фінансова стратегія підприємства в сучасних ринкових умовах / Д. Полозенко, С. Варгіч // Економіка України. – 2010. – №4. - С. 34-38.

